

Twierdza Koźle / The Fortress (1807 - 1813) / Festung (1807 - 1813) / Pevnost 1807 - 1813



Wielka Armia Napoleona pod Koźlem - 1807 r. Wśród sił oblegających najliczniejsze były oddziały bawarskie.

Na przełomie XVIII i XIX wieku na Śląsk przenikają idee republikańskie z Francji. W tym czasie Rzeczypospolita przestała istnieć. Ziemie polskie podzielono na trzy części (Prusy, Austria, Rosja). W Prusach panowało przekonanie, że armia jest niezwycięzona, a zatem nie będą przyłączać się do koalicji antyfrancuskiej. Chciano, aby sława o zwycięstwie nad cesarzem Francji Napoleonem Bonaparte, przypadła wyłącznie armii pruskiej. Niezadowolenie wzrosło po utworzeniu Związku Reńskiego. Wystosowano ultimatum cesarzowi. W 1806 roku Bonaparte wraz ze swoimi armiami wkroczył na tereny państwa pruskiego zwyciężając pod Jeną i Auerstedt. Skutecznie wygrywał kolejne starcia zajął Berlin i większość terytorium Prus, dotarł pod Warszawę (1807-1815 utworzono Księstwo Warszawskie). Klęska Prusaków wstrząsnęła państwem. Krążyło powiedzenie, że „Koła kierownicze Prus zasnęły na laurach Fryderyka Wielkiego”. Szok był tak wielki, że Brandenburgia poddała dobrze zaopatrzoną twierdzę magdeburską. Francuzi wkraczając na Śląsk napotkali silny opór. Od 1807 roku dowództwo nad armią francuską przejął brat cesarza, książę Hieronim Bonaparte. To jemu przypadły laury po zdobyciu Twierdzy Wrocław (nakazał zburzyć mury obronne stolicy Śląska). Po pokonaniu pruskiego garnizonu w Brzegu, generał porucznik Erasmus von Deroj otrzymał rozkaz wymarszu Pierwszej Dywizji Bawarskiej w kierunku Koźła (skierował się na Opole). Brygada generała porucznika Ragłowicza wyruszyła w kierunku Koźła przez Lewin Brzeski. 23 stycznia 1807 roku przystąpiono do oblężenia Koźła. Generał Deroj wybrał na kwaterę pałac w Komornie, jego podwładny zakwaterował się w Reńskiej Wsi. W Kłodnicy kwaterę objął dowódca oddziałów prawobrzeżnych Justus von Siebein. Jediną szansą do ataku był kierunek Reńska Wieś i Kobylice. Odcinek był silnie broniony z trzech redut: kobylickiej, reńskowiejskiej i większyckiej. Po stronie obrońców dowódcą był generał pułkownik Dawid von Neumann. Z obu stron pojawiły się trudności. Obrońcy za pomocą przymusowo zatrzymanych w Twierdzy chłopów rozbijali lód. Oddziały bawarskie budowały stanowiska artyleryjskie pod silnym ostrzałem.

Korzystne okoliczności sprzyjały dowódcy wojsk sprzymierzonych (francusko-bawarsko-witenberskich), odkryto wodociąg doprowadzający wodę pitną do Twierdzy i przerwano go. W lutym ostrzeliwano miasto rozżarzonymi kulami. Sytuacja pogorszyła się wraz z nastaniem odwilży. W lutym zginął 37-letni major hrabia Kajetan von Sprei (jego grób znajduje się na cmentarzu w Reńskiej Wsi) dowódca bawarskiej artylerii. Systematyczne ostrzały powodowały brak woli do obrony. Wśród załogi twierdzy znajdowała się duża ilość Polaków, którzy oczekiwali nadejścia Legionów Polskich. Najbardziej niebezpieczni wydawali się dragoni, którym dowódca Twierdzy nakazał odebrać konie. Wielu żołnierzy dezercerowało. W marcu dowództwo nad oddziałami sprzymierzonych wojsk, przejął generał Reglowich. W mieście szerzyły się choroby. 16 kwietnia 1807 roku zmarł generał Neuman. To on był niestrudzonym obrońcą, nie przyjmując propozycji jej poddania, składanych ze strony Deroya. Dowództwo przejął pułkownik Wilhelm von Puttkamer. W maju zaczęło brakować obrońcom żywności, a z powodu szerzącego się tyfusu umierali ludzie. Oczekiwane wsparcie oddziałów pruskich nie dotarło (15 maja rozbito oddział pruski pod Szczawieniem). Pułkownik Puttkamer podpisał akt kapitulacji 13 czerwca 1807 roku. Do 16 lipca przedłużono zawieszenie broni. Uruchomiono wodociąg. 14 lipca adiunkt generała Ragłowicza poinformował dowództwo o zawarciu pokoju w Tylży. 17 lipca zakończyła się niemal półroczna obrona Twierdzy. Przystąpiono do odbudowy zniszczonego miasta.

Warunki pokoju w Tylży były dla Prus upokarzające. Potęga Prus zaczęła się załamywać. Wstawiennictwo cara Aleksandra I uchroniło królestwo przed likwidacją. Prusy zobowiązano do wypłacenia kontrybucji i konieczność utrzymywania stacjonujących francuskich wojsk stabilizujących. Fryderyk Wilhelm III wprowadził szeroko zakrojone reformy gospodarcze i społeczne. W 1808 miasta otrzymały samorządy. W 1809 roku Koźle otrzymało nowy urząd burmistrza (pierwszym burmistrzem przez 5 lat był rusznikarz) i 7 rajców miejskich. W 1812 roku edykt królewski zapewniał ludności religii żydowskiej równouprawnienie w wykonywaniu handlu i dostępie do urzędów miejskich. Żydzi przejmowali ważne funkcje w przemyśle, handlu i szkolnictwie wyższym, zostawali lekarzami i prawnikami. W 1811 z dwóch uczelni utworzono Uniwersytet Wrocławski. Od 1810 roku zniesiono poddaństwo w monarchii. Dzięki edyktowi króla, chłopcy uzyskali możliwość wybierania zawodu i opuszczanie wsi. Zaowocowało to przepływem ludności do miast (rozwił się przemysł, zwiększała się liczba zatrudnianych robotników). Fryderyk Wilhelm wydał edykt sekularyzacji (1810). Państwo przejęło dobra biskupa wrocławskiego. Skonfiskowano dzieła sztuki i klasztorne księgozbiory. Sekularyzacja uratowała państwo pruskie przed krachem. Dzwony kościelne przetapiano na armaty, by wkrótce użyć ich podczas wojen napoleońskich. Klęska Napoleona Bonapartego w Rosji stanowiła widomy znak napoleońskiej porażki. W 1813 roku wojska rosyjskie pojawiły się na Śląsku. Król Prus czekał na taki rozwój wydarzeń. Szybko zmienił front i przeszedł na stronę zwycięzców.

Choć Brandenburgia, Berlin, Królewiec (stolica Prus) były pod kontrolą francuską, to Wrocław jako jedna ze stolic prowincji państwa nie był pod okupacją wojsk Bonapartego. Tam właśnie czekał Fryderyk Wilhelm III. Gdy Rosjanie rozpoczęli oblężenie Twierdzy Głogów, zerwał pakt z Napoleonem. W 1813 roku ogłosił edykt „Do mojego ludu” i wezwał do wojny wyzwolenczej przeciwko Francuzom. Pod wpływem idei społeczeństwa obywatelskiego, promieniującej z Francji oraz pod ogólnym wrażeniem klęski i upadku państwa pruskiego nastąpiło rozbudzenie patriotyzmu na Śląsku. Z braku dobrego wyszkolenia żołnierzy, tworzone jednostki ochotnicze głównie do prowadzenia wojny podjazdowej. Utworzono korpus składający się ze studentów wrocławskich i kilku profesorów. Po odniesieniu kilku zwycięstw nad Rosjanami cesarz Napoleon wrócił do Saksonii, a dowództwo przejął generał Jacques Aleksander Macdonald. Po stronie armii sojuszniczych również nastąpiła zmiana, z powodu śmierci księcia Kutuzowa. Działania manewrowe obu armii przeniosły się w kierunku Złotorzy i Legnicy. W okolicach Kaczawy stanęło naprzeciw siebie niemal 200 tysięcy ludzi. Bitwa rozegrała się 28 sierpnia 1813 roku.

Olbrzymi wpływ na jej przebieg miała gwałtowna ulewa, która sprawiła, że zamokły i przestały działać zamki karabinów skałkowych (takie wyposażenie miały obie armie). Żołnierze walczyli białą bronią sieczną i kolną. Rosjanie lepiej posługiwali się bronią sieczną i wygrali starcie. Ostatecznym

ciosem dla Francuzów była bitwa pod Lipskiem. Dowództwo Twierdzy Głogów podpisało honorową kapitulację. Prusy złamali umowę i wzięli Francuzów do niewoli. Złamano ducha Oświecenia i wprowadzono nowe metody - *per fas et nefas* (godziwymi i niegodziwymi sposobami). Epoka napoleońska przyniosła zniesienie pańszczyzny (1814 roku w Kłodnicy zbudowano kapliczkę na pamiątkę zwolnienia z pańszczyzny), ujednoczenie administracji kraju, powstały prowincje składające się z rejencji, te z powiatów. W 1812 roku zlicytowano folwark w Więszycach, by po części wyrównać straty w kasie państwa poniesione w wyniku wojny. W 1815 roku znacznie powiększono obszar powiatu kozielskiego, przyłączając kilka wiosek należących do powiatu strzeleckiego i toszeckiego. W 1827 wprowadzono na Śląsku landrata (urzędnika powiatowego). Sejmik powiatowy w Koźlu (organ doradczy landrata) składał się z 38 właścicieli ziemskich, 3 przedstawicieli gmin wiejskich oraz 2 deputowanych miasta. W mieście działał Królewski Urząd Domen, Nadleśnictwo oraz Faktura Solna. Rolę wymiaru sprawiedliwości pełnił Inkwizytoriat Stanowy (obejmował 12 powiatów). Według danych z 1822 liczba uwięzionych w kazamatach wynosiła 468 osób. Nierzadkie były przypadki ścinania skazańców toporem lub poddawanie ich torturom. Koźle traciło na rozwoju przestrzennym, z powodu istnienia fortyfikacji twierdzy. Tradycyjna wymiana produktów rolnych i rzemiosła była na targu miejskim raz w tygodniu (czwartek). Było 5 jarmarków w ciągu roku.

Źródła:

Ziemia Kozielska, Praca zbiorowa pod red. Stefana Popiołka, Koźle 1963

Twierdza Kozielska, Kędzierzyn-Koźle, Ryszard Pacułt

Dzieje Śląska, Piotr Pregiel Tomasz Przerwa, Wrocław 2005

Wielka Armia Napoleona w kampanii 1807 roku pod Koźlem, Państwowy Instytut Naukowy, Instytut Śląski w Opolu, Towarzystwo Ziemi Kozielskiej, Karol Jońca

Szkice Kędzierzyńsko-Kozielskie I, Instytut Śląski w Opolu

Wojna i pokój w dziejach twierdzy i miasta Koźle, pod red. naukową Edwarda Nycza i Stanisława Senfta, Opole 2007

Dzieje Miasta i Twierdzy Koźle, Wybór źródeł, t. 1

Militarne tradycje Kędzierzyna-Koźla, Śląska i Rzeczypospolitej, Praca zbiorcza pod red. Tomasza Ciesielskiego i Janusza Dorobisza przy współpracy Roberta Słoty, Zabrze 2012, t.I

Militarne Tradycje Kędzierzyna-Koźla, Śląska i Rzeczypospolitej, szlakiem Twierdzy Koźle, Praca zbiorowa pod red. Tomasza Ciesielskiego, t. II

https://pl.wikipedia.org/wiki/Bitwa_pod_Jen%C4%85-Auerstedt

<http://portal.kedzierzynkozle.pl/portal/index.php?t=200&id=23160>

https://pl.wikipedia.org/wiki/An_Mein_Volk

https://pl.wikipedia.org/wiki/Bitwa_nad_Kaczaw%C4%85

<https://plus.nto.pl/legendy-z-dreszczykiem/ar/11415827>

Oprac. Emilia Bandrowska



